

บทที่ 2

ปัจจัยที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก้าวขึ้นสู่การเป็นผู้นำทางการเมือง

ใน พ.ศ. 2500

การรัฐประหาร 16 กันยายน พ.ศ. 2500 นอกจากเป็นการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองภายในคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 การรัฐประหารในครั้งนี่ยังทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก้าวขึ้นสู่การเป็นผู้นำทางการเมือง และเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใน พ.ศ. 2501 ปัจจัยสำคัญที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์สามารถก้าวขึ้นสู่การเป็นผู้นำทางการเมืองก็คือ การสร้างสมอำนาจทางการเมืองในช่วง พ.ศ. 2490-2500 จากปัจจัยด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ การสร้างฐานอำนาจทางการเมือง การสร้างฐานอำนาจทางเศรษฐกิจ และสถานการณ์การเมืองในขณะนั้น

ปัจจัยที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก้าวขึ้นสู่การเป็นผู้นำทางการเมืองใน พ.ศ. 2500

การก้าวขึ้นเป็นผู้นำทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในพ.ศ. 2500 เป็นผลมาจากปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

1. การสร้างฐานอำนาจทางการเมือง

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ทหารได้กลายเป็นฐานอำนาจทางการเมืองของผู้ที่จะได้เต้า หรือแสวงหาอำนาจทางการเมือง เนื่องจากทหารเป็นพลังสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้สำเร็จ และรัฐบาลในระยะต่อมาต่างก็ใช้กำลังทหารเป็นฐานอำนาจที่สำคัญในการปกครองประเทศ และรักษาความมั่นคงของระบบของตน ผู้นำทางการเมืองจึงจำต้องอาศัยกำลังทหารมากขึ้นในการต่อรอง หรือต่อสู้กับคู่แข่งทางการเมือง และต้องคอยรักษาอำนาจในส่วนนี้ไว้ให้มั่นคง

การรัฐประหาร พ.ศ. 2490 เป็นจุดเริ่มต้นของการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ยศ พ.อ. ในขณะนั้น) โดยได้รับการทาบทามจากกลุ่มนายทหารนอกประจำการ ภายใต้การนำของจอมพลผิน ชุณหะวัณ และพล.ท.หลวงกาจ กาจสงคราม เนื่องจาก

จอมพลสฤษดิ์ ดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชากองกำลังทหารที่มีความสำคัญในการยึดอำนาจคือ กรมทหารราบที่ 1 รักษาพระองค์¹ ซึ่งเป็น 1 ใน 2 กรมทหารราบที่คุมอำนาจสำคัญในกรุงเทพฯ และเป็นกองกำลังที่กลุ่มนายทหารนอกประจำการเพิ่งเล็งเป็นพิเศษ ประกอบการกับการที่จอมพลสฤษดิ์ เคยร่วมรบ และคลุกคลีกับบรรดาทหารในการรบที่สหรัฐอเมริกา ตั้งแต่เมื่อครั้งดำรงตำแหน่ง ผู้บังคับการกรมทหารราบที่ 1 ที่จังหวัดลำปาง² จอมพลสฤษดิ์จึงเป็นผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือ จากบรรดานายทหารเป็นอย่างมาก ในระยะแรกจอมพลสฤษดิ์ยังมีได้ตกลงใจที่จะเข้าร่วมทำการ รัฐประหาร จนได้มีการข่าวเสียงจากนายทหารภายในกองทัพบก ต่างก็เห็นด้วยที่จะเข้าร่วม การรัฐประหารในครั้งนี้ จอมพลสฤษดิ์จึงได้ตัดสินใจเข้าร่วมการรัฐประหาร³

การเข้าร่วมรัฐประหารในครั้งนี้ ทำให้จอมพลสฤษดิ์ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการ กองพลที่ 1⁴ มีหน้าที่รับผิดชอบในการรักษาความสงบในเมืองหลวง ซึ่งเป็นตำแหน่งที่สำคัญในฐานะผู้ควบคุมสำคัญในกรุงเทพฯ และตัวแปรสำคัญในการยึดอำนาจ การก่อการรัฐประหารจำเป็นต้องอาศัยกำลังส่วนนี้ที่สำคัญ เป็นที่น่าสังเกตว่าตำแหน่งนี้ได้กลายเป็นรากฐานในการโต้แย้งทางการเมืองของผู้นำทหารในยุคหลัง เช่น จอมพลประภาส จารุเสถียร และพล.อ.กฤษณ์ สีวะรา

¹ อัจฉิก ดวงสว่าง (ผู้รวบรวม), "ประวัติ ๗๗๗ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์" ประวัติและผลงานของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, กองทัพบก, จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ๗๗๗ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ณ เมรุพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 17 มีนาคม 2507 (พระชนมคร : โรงพิมพ์ทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2507), หน้า 43.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 38 - 39.

³ อัจฉิก ดวงสว่าง (ผู้รวบรวม), ประวัติและผลงานของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, หน้า 43.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

เป็นต้น⁵ และจากภาวะรับผิดชอบในตำแหน่งดังกล่าว เปิดโอกาสให้จอมพลสฤษดิ์เข้ามามีบทบาทที่สำคัญในทางการเมืองเวลาต่อมา

บทบาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ (ยศพลตรีในขณะนั้น) ได้เด่นชัดขึ้น ภายหลังจากการเข้าร่วมปราบกบฏเสนาธิการ ซึ่งนำโดย พลตรีสมบุญ ศรีนาชิต พลตรีเนตร เขมะโยธิน และนายทหารกลุ่มหนึ่ง ด้วยเหตุนี้กองบัญชาการกองพลที่ 1 จึงได้กลายเป็นกองบัญชาการในการปราบปรามกบฏและต้องอยู่ในสภาพ "เตรียมพร้อม" ตลอดเวลา⁶ จอมพลสฤษดิ์ ณะรัชต์ จึงเป็นบุคคลสำคัญในการรักษาอำนาจของคณะรัฐประหารและได้รับความยินยอมจากคณะรัฐประหารให้เตรียมพร้อมที่จะทำการปราบปรามได้ตลอดเวลา นับเป็นการเสริมสร้างความสำคัญและฐานะในทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น

ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2491-2494 รัฐบาลของคณะรัฐประหารต้องประสบปัญหาการแย่งชิงอำนาจกลับคืนจากกลุ่มนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากเสรีไทยและทหารเรือบางกลุ่มซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลมากในทางการเมืองและทางอาวุธ นอกจากนี้ รัฐบาลยังต้องประสบปัญหาแตกแยกในหมู่ข้าราชการ⁷ เนื่องมาจากการโยกย้ายและปลดข้าราชการที่สนับสนุนนายปรีดี *คณะรัฐประหารจึงจำเป็นต้องอาศัยกำลังทหารในการต่อสู้ และรักษาอำนาจของตนไว้โดยการกวาดล้างฝ่ายตรงข้ามอย่างเด็ดขาด สถานการณ์ดังกล่าวนี้เองผลักดันให้จอมพลสฤษดิ์ก้าวเข้ามา มีบทบาทสำคัญทางการเมืองตามลำดับและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักดีในเวลาต่อมา

⁵ สุจิต บุญงการ, "อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทย : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับ จอมพลสฤษดิ์ ณะรัชต์" รักเมืองไทย สมบัติ จันทรวงศ์ และ รังสรรค์ ณะพรพันธุ์ (บรรณาธิการ), (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519) หน้า 97 - 98.

⁶ อัจฉิก ดวงสว่าง (ผู้รวบรวม), ประวัติและผลงานของจอมพลสฤษดิ์ ณะรัชต์, หน้า 49.

⁷ มนูญ มาคะสิระ, "การรักษาอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ. 2491 - 2500"; (ปริทัศน์นพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529) หน้า 34 - 35.

การเกิดกบฏวังหลวง เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้บัญชาการปราบปรามกบฏวังหลวง แม้ว่าฝ่ายกบฏจะเป็นฝ่ายที่ได้เปรียบ เพราะยึดพระบรมมหาราชวังเป็นที่มั่น แต่ปรากฏว่าจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ใช้ความเฉียบขาด และการตัดสินใจที่เด็ดเดี่ยวในการสั่งให้กองรถถังบุกเข้าทางประตูวิเศษไชยศรี จนฝ่ายกบฏต้องล่าถอยและยอมจำนน เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ตำแหน่งแม่ทัพกองทัพที่ 1 และรักษาการผู้บัญชาการกองพลที่ 1 ตามเดิม รวมทั้งได้เลื่อนยศเป็นพลโทใน พ.ศ. 2493

ตำแหน่งแม่ทัพกองทัพที่ 1 และผู้บัญชาการกองพลที่ 1 ถือได้ว่าเป็นตำแหน่งที่สำคัญมากในการจะก้าวไปสู่ตำแหน่งอื่นทั้งการทหารและการเมืองในอนาคตต่อไป เพราะเป็นตำแหน่งที่คุมกำลังในเขตกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงไว้ทั้งหมด อาจกล่าวได้ว่า นายทหารที่ได้ผ่านตำแหน่งผู้บัญชาการกองพลที่ 1 มักจะได้เป็นผู้นำทางการเมืองในเวลาต่อมา

เหตุการณ์ทางการเมืองที่ช่วยสร้างเสริมชื่อเสียงของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ให้ปรากฏแก่สายตาของประชาชน ทหาร และนักการเมืองก็คือ "กบฏแมนฮัตตัน" จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในฐานะผู้บัญชาการปราบกบฏ ได้ตัดสินใจเด็ดขาดในการที่จะใช้กำลังของกองทัพอากาศเผด็จศึกอย่างรวดเร็วที่สุด โดยไม่คำนึงถึงชีวิตของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีที่ถูกกักขังอยู่ในเรือนหลวงศรีอยุธยา ด้วยการทิ้งระเบิดจมนเรือนหลวงศรีอยุธยา นับเป็นเหตุการณ์ทางการเมืองที่มีการยิงต่อสู้กันกลางพระนครท่ามกลางทูตานุทูตและฝูงชน จึงทำให้ชื่อเสียงของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แพร่หลายออกไปในฐานะผู้บัญชาการปราบกบฏครั้งนั้น

ก่อนกบฏแมนฮัตตัน จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก แต่ยังคงรักษาการแม่ทัพกองทัพที่ 1 และผู้บัญชาการภาคทหารบกที่ 1 ด้วยอีกสองตำแหน่ง ดังนั้น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงเป็นผู้คุมกำลังหลักในการครองพื้นที่กรุงเทพฯ และก้าวไปสู่การเป็นบุคคลที่รัฐบาลชุดจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มอบความไว้วางใจให้คุมความเป็นความตายของรัฐบาลสมัยนั้นอีกด้วย

การเข้าไปมีบทบาททางการเมืองอย่างเปิดเผยครั้งแรกของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สืบเนื่องมาจากการกระทำรัฐประหารเจียม พ.ศ. 2494 ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีสมัยนั้น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้หนึ่งในคณะรัฐประหารเจียม และเป็นผู้หนึ่ง

ในคณะผู้บริหารประเทศชั่วคราวอีกด้วย เมื่อคณะรัฐประหารเจียมนำรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 กลับมาใช้ใหม่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ได้เป็นสมาชิกสภาประเภทสองและก้าวไปสู่การเป็น รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2494 ในคณะรัฐบาลชุด จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี

ต่อมาใน พ.ศ. 2495 ได้ดำรงตำแหน่งแม่ทัพรองผู้บัญชาการทหารบก แต่ยังคงดำรงตำแหน่ง แม่ทัพกองทัพที่ 1 กับผู้บัญชาการภาคทหารบกที่ 1 ทั้งสองตำแหน่งอยู่ตามเดิม และได้รับยศพลเอก ในปีเดียวกัน ใน พ.ศ. 2497 ได้เลื่อนขึ้นดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกสืบทอดจากจอมพลผิน ชุณหะวัณ และ พ.ศ. 2498 ได้เลื่อนยศเป็น "จอมพล" ซึ่งเป็นยศสูงสุดในทางราชการทหาร เป็นที่น่าสังเกตว่า การที่จอมพลสฤษดิ์สามารถก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมือง และ กลายเป็นผู้นำทางทหารที่สำคัญในเวลาต่อมา เนื่องจากจอมพลสฤษดิ์ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ใน กองทัพบก ดังนี้

1. ดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2489
2. รักษาราชการผู้บัญชาการมณฑลทหารราบที่ 1 เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490
3. ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกองพลที่ 1 เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2490
4. ดำรงตำแหน่งแม่ทัพกองทัพที่ 1 และรักษาการผู้บัญชาการกองพลที่ 1 เมื่อ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492
5. ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการภาคทหารบกที่ 1 ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 1 และ ผู้บังคับการจังหวัดทหารบกกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2493
6. ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยบัญชาการทหารบก และรักษาการแม่ทัพกองทัพที่ 1 กับ ผู้บัญชาการภาคทหารบกที่ 1 เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2494

---

^๕ คณะรัฐมนตรี, ประมวลสุนทรพจน์จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502 - 2504, จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ณ เมรุพลับพลา อีสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 17 มีนาคม 2507 (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2507) , หน้า 3 - 4.

7. ดำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหาร และคงรักษาราชการแม่ทัพกองทัพที่ 1 กับผู้บัญชาการภาคทหารบกที่ 1 เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2495

8. ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2497

9. ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2500

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อได้รับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกแล้วจอมพลสฤษดิ์จึงได้สละตำแหน่งแม่ทัพกองทัพที่ 1 ไปด้วยจอมพลถนอม กิตติขจร (ยศพลโทในขณะนั้น) ซึ่งเป็นนายทหารฝ่ายจอมพลสฤษดิ์ ทั้งนี้เพราะตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกหรือรองผู้บัญชาการทหารบกนั้น ล้วนแต่เป็นตำแหน่งที่ไม่ได้คุมกำลังโดยตรง ซึ่งอาจจะกระทบต่อความมั่นคงของจอมพลสฤษดิ์ได้ และนับตั้งแต่เข้าดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกองพลที่ 1 จอมพลสฤษดิ์ไม่เคยพ้นจากตำแหน่งควบคุมกองกำลังในกรุงเทพฯ เลย เพราะกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางในการปกครองและการควบคุมอำนาจทางทหาร

จอมพลสฤษดิ์ยังได้ใช้อำนาจหน้าที่ทางทหาร เมื่อดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหมในรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในพ.ศ. 2494 สร้างฐานอำนาจทางการทหารของตนให้มั่นคง โดยการดำเนินการปรับปรุงกองทัพอย่างกว้างขวางในพ.ศ. 2495 ดังจะเห็นได้จากการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาจัดระเบียบราชการกองทัพบกในกระทรวงกลาโหม การปรับปรุงกองทัพเท่ากับเป็นการเน้นถึงความสำคัญและเกียรติภูมิของทหาร นอกจากจะทำให้ทหารมีความสำคัญในสายตาของประชาชน ยังเป็นการช่วยรักษาเสถียรภาพของรัฐบาลให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น การปรับปรุงกองทัพให้มีคุณภาพและสวัสดิการนี้ ทำให้จอมพลสฤษดิ์ได้รับการสนับสนุนอย่างสูงจากบรรดาหน่วยทหารทั้งหลายอย่างมาก

เมื่อไทยและสหรัฐอเมริกาได้ลงนามในความตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางทหารในวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2493 คุณภาพของกองทัพไทยก็ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นอย่างมาก สหรัฐอเมริกาได้ส่งคณะทูตมาสำรวจกิจการทางทหารของไทย และต่อมาได้ส่ง "คณะที่ปรึกษาให้ความช่วยเหลือทางทหารแห่งสหรัฐอเมริกา" (United States Military Assistance Advisory Group - MAAG) ร่วมกับกระทรวงกลาโหมไทยก็คือ "คณะกรรมการประสานงานการช่วยเหลือทางทหาร

---

⁹ อาจศึก ดวงสว่าง (ผู้รวบรวม), ประวัติและผลงานของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, หน้า 52.

ฝ่ายไทย" ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่กรมเสนาธิการการกลาโหม และเจ้าหน้าที่ของทั้ง 3 เหล่าทัพ ทำหน้าที่ดำเนินการประสานงานกับคณะที่ปรึกษาให้ความช่วยเหลือทางทหารของสหรัฐอเมริกา¹⁰

เมื่อพวกเวียดมินห์เข้าบุกรุกในประเทศลาว สหรัฐอเมริกาจึงได้ตั้งขึ้น "หน่วยคณะที่ปรึกษาให้ความช่วยเหลือทางการทหารของสหรัฐอเมริกา" หรือ Joint United States Military Advisory Group (JUSMAG)¹¹ เมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2497 โดยส่ง นายทหารชั้นนายพลมาเป็นทีปรึกษาทางการทหารแก่ประเทศไทย ซึ่งเป็นครั้งแรกที่สหรัฐอเมริกา ได้ส่งนายทหารชั้นนายพลมาเป็นทีปรึกษานอกประเทศและยังแนะนำให้ไทยปรับปรุงกองทัพ และเพิ่ม กำลังกองทัพเพื่อใช้เป็นฐานทัพในการสกัดกั้นการรุกรานของคอมมิวนิสต์ในเอเชีย

สหรัฐอเมริกาได้แนะนำให้ไทยปรับปรุงกองทัพตามแบบสหรัฐอเมริกา แต่รัฐบาลไทย ไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากขาดงบประมาณในการดำเนินงาน รัฐบาลจึงได้มอบหมายให้ จอมพลสฤษดิ์และคณะเดินทางไปขอความช่วยเหลือสหรัฐอเมริกาให้กับไทยในทางการทหารเป็น จำนวน 25 ล้านเหรียญในการช่วยเหลือทางด้าน การบำรุงกองทัพไทยเมื่อ พ.ศ. 2497 และ ต่อมาใน พ.ศ. 2498 พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ได้เดินทางไปเจรจาของงบประมาณเพิ่มเติม อีก 28.2 ล้านเหรียญในการสนับสนุนกิจการทางทหารและตำรวจ โครงการสนับสนุนเกี่ยวกับ กองทัพโดยตรงนี้เป็นโครงการใหม่เรียกว่า "โครงการเงินช่วยเหลือ สฤษดิ์-เผ่า" (Sarit And Phao Grant) ภายใต้การดำเนินงานของ O.I.C.C. หรือ Office in Charge of Construction ขึ้นอยู่กับ JUSMAG¹² โดยให้ความช่วยเหลือในรูปต่าง ๆ การจัดรูปหน่วยทหาร การจัดโครงสร้างของกองทัพระบบส่งกำลังบำรุงของกองทัพบก การสร้างสนามบิน เป็นต้น

¹⁰ จันทรา บุรณฤกษ์ และปิยนาด บุณนาค, "การศึกษาผลกระทบทางการเมืองจากความสัมพันธ์ไทยกับสหรัฐอเมริกา (2463 - 2506)", (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521) หน้า 151 - 152.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 153.

¹² จันทรา บุรณฤกษ์ และปิยนาด บุณนาค, "การศึกษาผลกระทบทางการเมืองจากความสัมพันธ์ไทยกับสหรัฐอเมริกา (2463 - 2506)", หน้า 159.

การปรับปรุงที่สำคัญก็คือ การปรับปรุงในด้านสวัสดิการให้แก่ทหาร เช่น โรงเรียนสำหรับบุตรข้าราชการกองทัพบก โรงพยาบาล ฯลฯ¹³ สิ่งเหล่านี้ทำให้ออมพลสฤทธ์ ได้รับการสนับสนุนจากบรรดานายทหารทั้งหลายเป็นอย่างมาก การใช้อำนาจหน้าที่ทางทหารปรับปรุงและพัฒนากองทัพบกอย่างกว้างขวางในฐานะฐานกำลังทหารของตน ทำให้ออมพลสฤทธ์สร้างฐานอำนาจฝ่ายตนในหมู่ นายทหารได้อย่างมั่นคง กองทัพบกได้กลายเป็นกองทัพที่ได้รับความสนใจมากที่สุด ในฐานะที่เป็นกำลังหลักทั้งในทางการเมืองและการปกครองประเทศ

ดังนั้น ฐานอำนาจทางการเมืองทหารของจอมพลสฤทธ์ จึงเริ่มมั่นคงขึ้นตามลำดับ ภายหลังจากการเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหมในคณะรัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในพ.ศ. 2494 และใน พ.ศ. 2497 เมื่อจอมพลผิน ชุณหะวัณ ลาออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกในพ.ศ. 2497 เนื่องจากเกษียณอายุราชการ จอมพลสฤทธ์ก็เข้าดำรงตำแหน่งแทนยังผลให้จอมพลสฤทธ์กลายเป็นผู้นำทางทหารที่มีความสำคัญสูงสุดในกองทัพบก

2. การสร้างฐานอำนาจทางเศรษฐกิจของจอมพลสฤทธ์ ณะรัชต์

ภายในคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ผู้นำทางการเมืองที่มีบทบาทมากที่สุดคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม จอมพลผิน ชุณหะวัณ และพลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์ บุตรเขยของจอมพลผิน ชุณหะวัณ แต่จากการปราบปรามกบฏครั้งสำคัญๆ (ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทก่อน) ได้ส่งผลให้จอมพลสฤทธ์กลายเป็นบุคคลสำคัญในคณะรัฐประหาร และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป ต่อมาก็ได้เข้าดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ทั้งทางทหารและทางการเมือง จนกระทั่งสามารถก้าวขึ้นมามีบทบาททัดเทียมจอมพล ป. พิบูลสงคราม และพลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์ที่ละน้อย

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้จอมพลสฤทธ์ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำทางการเมืองในพ.ศ. 2500 นอกจากการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองก็คือฐานอำนาจทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ การใช้นโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ต้องการให้รัฐบาลเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมประเภทต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจมากขึ้น และในขณะที่เดียวกันก็ต่อต้านการขยายตัวของเศรษฐกิจของคนต่างชาติโดยเฉพาะคนจีน โดยการออกกฎหมายสงวนอาชีพบางอย่างไว้ให้คนไทย

¹³ จันทรา บุรณฤกษ์ และปิยนาด บุณนาค, "การศึกษาผลกระทบทางการเมืองจากความสัมพันธ์ไทยกับสหรัฐอเมริกา (2463 - 2506)", หน้า 155.

เช่น พระราชกฤษฎีกา กำหนดสงวนอาชีพ และวิชาชีพสำหรับคนไทย ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2495¹⁴

ดังนั้น ธุรกิจต่าง ๆ เกือบทั้งหมดที่คณะกรรมการก่อตั้งขึ้น ก็ถูกแปรไปเป็นฐานอำนาจทางเศรษฐกิจของคณะรัฐประหาร เพื่อเป็นการตอบแทนให้แก่สมาชิกผู้เข้าร่วมในการทำรัฐประหาร ต่อมาในพ.ศ. 2494 รัฐบาลของคณะรัฐประหารได้แต่งตั้งสมาชิกของคณะรัฐประหารและผู้ใกล้ชิด เข้าไปเป็นกรรมการของรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ที่รัฐถือหุ้นอยู่ และภายหลังพ.ศ. 2495 บรรดานายทหารที่กำลังมีอิทธิพลทางการเมืองต่าง เข้าไปเป็นกรรมการในรัฐวิสาหกิจและบริษัทกึ่งราชการ อย่างกว้างขวาง นอกจากคณะรัฐประหารจะเข้าควบคุมการบริหารงานของรัฐวิสาหกิจ บริษัทกึ่งราชการ ตั้งกิจการส่วนตัว ให้ความสำคัญคุ้มครองแก่ธุรกิจของพ่อค้าชาวจีน แล้วเข้าไปหาผลประโยชน์จากบริษัทต่าง ๆ ที่เคยอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของคณะราษฎรมาก่อนด้วย

ภายหลังพ.ศ. 2496 คณะรัฐประหารได้มีการก่อตั้งกิจการรัฐวิสาหกิจเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการตั้งองค์การของรัฐ พุทธศักราช 2496 เปิดโอกาสให้รัฐบาลสามารถจัดตั้งรัฐวิสาหกิจได้โดยไม่ต้องผ่านสภา ซึ่งทำให้มีรัฐวิสาหกิจเกิดขึ้นใหม่ในสมัยนี้ถึง 19 แห่ง เช่น องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุ (รสป.) เป็นต้น¹⁵

ผู้นำทางการเมืองที่มีบทบาทสูงในกิจการเหล่านี้คือ กลุ่มของจอมพลผิน ชุณหะวัณ กับพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ซึ่งรู้จักกันในนาม "กลุ่มชอยราชครู" และกลุ่มของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หรือในนามของ "กลุ่มสี่เสาเทเวศร์" ทั้งสองกลุ่มได้เข้าไปควบคุมกิจการรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ และจัดตั้งบริษัทของตนเองขึ้นใหม่อีกด้วย กิจการรัฐวิสาหกิจและบริษัทเหล่านี้จะได้รับความ

¹⁴ ภาวตล ทรงประเสริฐ, "นโยบายที่มีต่อชาวจีนของรัฐบาลไทย (พ.ศ. 2475 - 2506)" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521) หน้า 193 - 194.

¹⁵ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์, "ระบบทุนนิยมโดยรัฐในประเทศไทย ค.ศ. 1932 - 1959," วิวัฒนาการทุนนิยมไทย จัตรีทิพย์ นาลสุภา บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและกลุ่มเศรษฐศึกษา คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), หน้า 173.

คุ้มครองจากรัฐเป็นอย่างดี เช่น การออกกฎหมายคุ้มครองพิเศษ การมอบอภิสิทธิ์ผูกขาดและการหลีกเลี่ยงกฎหมาย

นอกจากนั้น การกำหนดมาตรการควบคุมธุรกิจของคนจีน โดยการออกกฎหมายควบคุมการค้า ได้แก่ พระราชบัญญัติควบคุมโภคภัณฑ์ พ.ศ. 2495 ฯลฯ รวมทั้งได้ประกาศใช้ระเบียบควบคุมธุรกิจ อุตสาหกรรม การเงิน การธนาคาร การประกันภัย¹⁶ ฯลฯ ทำให้รัฐสามารถเข้าควบคุมการดำเนินงานของธุรกิจเหล่านี้ และได้กลายเป็นช่องทางของการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของกลุ่มนักการเมืองและข้าราชการไทย เมื่อชาวจีนผู้เสียผลประโยชน์ทางธุรกิจจากการใช้มาตรการเหล่านี้ ได้ใช้วิธีเชิญนักการเมืองและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เข้ามาเป็นประธานกรรมการหรือกรรมการของบริษัท เพื่อคุ้มครองกิจการของตนให้พ้นจากการควบคุมของกฎหมาย ดังนั้น กลุ่มขอยราชครูและกลุ่มสี่เสาทะเวศร์ต่างเข้าไปคุ้มครองธุรกิจของชาวจีนเป็นจำนวนมาก

ในระยะแรกฐานอำนาจทางเศรษฐกิจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์และกลุ่มสี่เสาทะเวศร์ยังไม่ค่อยเติบโตนัก ทั้งนี้เนื่องจากจอมพลสฤษดิ์ได้รับมอบหมายจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ควบคุมกำลังทหารเสียเป็นส่วนใหญ่ และฐานอำนาจทางการทหารของจอมพลสฤษดิ์ ก่อน พ.ศ. 2497 ยังไม่ค่อยมั่นคงเท่ากับกลุ่มขอยราชครู ตำแหน่งการเมืองส่วนใหญ่ที่ได้รับมักเป็นตำแหน่งที่คุมกระทรวงและหน่วยงานที่มีกิจกรรม และบทบาททางเศรษฐกิจน้อยกว่ากลุ่มราชครู เพราะจอมพลผิน ชุณหะวัณ เป็นผู้มอบหมายสูงในคณะรัฐประหารและยังดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกอีกด้วย กลุ่มขอยราชครูจึงเข้าไปมีผลประโยชน์จากการเป็นประธานกรรมการและกรรมการในรัฐวิสาหกิจภายใต้สังกัดกระทรวงที่ตนคุมอยู่ในสัดส่วนที่มากกว่ากลุ่มสี่เสาทะเวศร์

ดังนั้น จอมพลสฤษดิ์จึงหันมาดำเนินธุรกิจส่วนตัวโดยจัดตั้งบริษัทต่าง ๆ เช่น บริษัท สหไม้ขีดไฟ จำกัด ซึ่งก่อตั้งใน พ.ศ. 2490 บริษัท บุรพาสากรลเศรษฐกิจ จำกัด (2492) บริษัท วิจิตรก่อสร้าง จำกัด (2493) ธนาคารแห่งเอเชีย (2495) บริษัท รัชตศิลา (2494)

¹⁶ ภาวดี ทรงประเสริฐ, "นโยบายที่มีต่อชาวจีนของรัฐบาลไทย (พ.ศ. 2475 - 2506)", หน้า 93.

บริษัท บางกอกเดินเรือ และการค้า จำกัด (2494) บริษัท ทิพยประกันภัย จำกัด (2494) บริษัท บางกอกสากลการค้า จำกัด (2495) สหธนาคาร (2495)¹⁷

ฐานอำนาจทางเศรษฐกิจของจอมพลสฤษดิ์ เริ่มเติบโตมากขึ้น และภายหลังจากการเข้าดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกแทนจอมพลผืน ชุมพะวัน อำนาจทางเศรษฐกิจของกลุ่มจอมพลสฤษดิ์ เริ่มมีมากกว่ากลุ่มชอยราชครู เพราะธุรกิจของจอมพลสฤษดิ์อาศัยตำแหน่งหน้าที่ทางการทหารและการเมืองในการดำเนินธุรกิจส่วนตัว เช่น บริษัท วิจิตรก่อสร้าง สามารถรับเหมาก่อสร้างงานของทางราชการโดยไม่ต้องประมูลแต่อย่างใด บริษัท บางกอกสากลการค้า ได้ดำเนินธุรกิจขายอุปกรณ์ และเครื่องจักรต่าง ๆ ให้ทางราชการ และได้รับโควตาค้าส่งข้าวออกจากรัฐบาลเป็นประจำทุกปีเป็นต้น¹⁸ รวมไปถึงการดำเนินงานในรัฐวิสาหกิจ และธุรกิจที่จอมพลสฤษดิ์ให้การคุ้มครองโดยการเข้าถือหุ้นหรือการรับ เชื้อเป็นกรรมการบริษัท ทำให้บริษัทเหล่านี้มีอภิสิทธิ์ทางการค้ามากกว่าบริษัทอื่นคือ บริษัท ธัญญาไทย บริษัท ถ่าน และน้ำมันไทย เป็นต้น¹⁹

การที่ธุรกิจของจอมพลสฤษดิ์สามารถดำเนินการประสบความสำเร็จและมีกำไรมาก เกิดจากแบบแผนการดำเนินงานทางการค้า ในลักษณะพิเศษกล่าวคือธุรกิจของจอมพลสฤษดิ์ ไม่มีเงินลงทุนที่แท้จริง ธุรกิจหลายแห่งของจอมพลสฤษดิ์ใช้วิธีเบิกเงินเกินบัญชีธนาคารเป็นทุนหมุนเวียน เช่นบริษัท ทิพยประกันภัย บริษัท บางกอกสหการค้า บริษัทกรุงเทพไหมไทย เป็นต้น และธุรกิจของจอมพลสฤษดิ์จะอิงกับระบบราชการ โดยมักจะประกอบธุรกิจการค้ากับทางราชการและองค์การของรัฐ การดำเนินงานจึงเป็นงานในลักษณะการอาศัยอิทธิพลของจอมพลสฤษดิ์ดำเนินธุรกิจประเภท นายหน้ากับทางราชการและองค์การของรัฐ เช่น บริษัทก่อสร้างรับทำการก่อสร้างให้แก่สถานที่ราชการและองค์การของรัฐโดยไม่ต้องมีการประมูล แล้วนำไปให้บริษัทของเอกชนรับช่วงดำเนินงาน

¹⁷ สังคีต พิริยะรังสรรค์, ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ. 2475 - 2503) (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2526), หน้า 186

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 263 และภาคผนวก หน้า 439 - 445.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 263 - 265.

ก่อสร้างหรือบริษัททางกอกสภาการค้าดำเนินการเป็นนายหน้า หรือตัวแทนในการขายตู้รถไฟ ให้แก่การรถไฟ ขายเรือลากจูงให้แก่การทำเรือ²⁰ รวมทั้งการดำเนินธุรกิจโดยการหลีกเลี่ยงภาษีจึงทำให้ธุรกิจของจอมพลสฤษดิ์ประสบผลสำเร็จด้วยดี

การเข้าดำรงตำแหน่งประธานกรรมการอำนวยการสลากกินแบ่งรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ในพ.ศ. 2495 ยังเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจอมพลสฤษดิ์ โดยการใช้ตำแหน่งหน้าที่ ในทางมิชอบนำรายได้จากสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลไปใช้ในกิจการส่วนตัว²¹ แต่เดิมนั้นรายได้สุทธิของสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลต้องนำส่งเข้าคลังเป็นรายได้ของรัฐบาล ใน พ.ศ. 2491 ได้มีการออก "สลากกินแบ่งสาธารณกุศล" เพิ่มเติมนอกเหนือไปจากปกติ และต่อมา ใน พ.ศ. 2495 ได้ออก "สลากกินแบ่งเพื่อบำรุงอาคารและสังคมสงเคราะห์" เพิ่มขึ้นอีกประเภทหนึ่ง เงินรายได้สุทธิของสลากสองประเภทนี้ไม่ต้องนำส่งคลัง แต่ต้องนำเข้าบัญชีกองทุนไว้ต่างหากจะเบิกจ่ายได้ เฉพาะรายจ่ายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสาธารณกุศล เพื่อบำรุงอาคารและสังคมสงเคราะห์เท่านั้น²² จากรายงานการสอบสวนทรัพย์สินในกองมรดกของจอมพลสฤษดิ์ ปรากฏว่าได้มีการส่งจ่ายเงินรายได้จากสลากกินแบ่งโดยอ้างว่านำไปใช้จ่ายเพื่อราชการลับ ตั้งแต่วันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2499 จนถึงวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2501 เป็นจำนวนเงิน 57,000,000 บาท แต่ปรากฏว่าเงินจำนวนดังกล่าวถูกนำไปใช้ในกิจการส่วนตัว รายงานการสอบสวนฯ ฉบับที่ 11 ยังชี้ให้เห็นว่า ในระหว่างวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2499 จนถึงวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2499 จอมพลสฤษดิ์ ได้นำเงินราชการจำนวน 29,000,000 บาทไปเข้าบัญชีส่วนตัว 2 บัญชี คือ บัญชีเลขที่ 3941 ส. ๓๓๖๖ (พิเศษ) ณ สหธนาคารกรุงเทพ จำกัด เป็นเงิน 22,000,000 บาท และบัญชีเลขที่ 8800 ชื่อแผน ณ ธนาคารแห่งเอเชีย จำกัด เป็นเงิน 6,000,000 บาท และรับเป็นเงินสดจำนวน

²⁰ สังคิต พิริยะรังสรรค์, ทูลนิคมขุนนางไทย (พ.ศ. 2475 - 2503), หน้า 276.

²¹ "รายงานการสอบสวนของคณะกรรมการสอบสวนทรัพย์สินของรัฐในกองมรดกของจอมพลสฤษดิ์ ๓๓๖๖ ฉบับที่ 6, 20 ตุลาคม 2507", สป.5.1.3/62 เรื่องประมวลผลการสอบสวนของคณะกรรมการสอบสวนทรัพย์สินของรัฐในกองมรดกของจอมพลสฤษดิ์ ๓๓๖๖ หน้า 109 - 188.

²² เรื่องเดียวกัน, ฉบับที่ 4, 9 กันยายน 2507, หน้า 90 - 92.

1,000,000 บาท ซึ่งเป็นเงินจากสลากกินแบ่งรัฐบาล 13,000,000 บาท และเมื่อครั้งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหมใน พ.ศ. 2494 และพ.ศ. 2495 ได้นำโควต้าสลากกินแบ่งของหน่วยทหารบก ไปดำเนินการแทนกองทัพบกผ่านทางสำนักงานปิยะมิตร (ซึ่งเป็นสำนักงานส่วนตัวของจอมพลสฤษดิ์เอง) โดยไม่ต้องมีสัญญากับเจ้าพนักงานของกองทัพบกแต่อย่างใด และไม่มีเจ้าพนักงานการเงินของกองทัพบกรู้ แต่เป็นที่เข้าใจกันตามหลักปฏิบัติของหน่วยราชการทั่วไปว่า เงินส่วนลดสลากกินแบ่งในโควตานั้นนำมาใช้สำหรับสวัสดิการกองทัพบก²³

การใช้จ่ายเงินในสำนักงานปิยะมิตร และการใช้จ่ายเงินส่วนลดสลากกินแบ่งในโควต้าของกองทัพบกนั้น จอมพลสฤษดิ์เป็นผู้สั่งแต่เพียงผู้เดียว โดยไม่ผ่านเจ้าพนักงานปิยะมิตรได้มีการจ่ายเงิน "ราชการลับ" บ้าง "จ่ายให้นายทหาร และครอบครัว" บ้าง "เพื่อการกุศล" จากคำให้การของบุคคลต่าง ๆ ว่าจอมพลสฤษดิ์ได้ใช้เงินบางส่วนเพื่อการส่วนตัว โดยไม่ปรากฏว่ามีการจ่ายเงินส่วนลดให้แก่สวัสดิการทหารบกเป็นทางการ หรือโดยตรงประการใด²⁴

นอกจากนั้น จอมพลสฤษดิ์ ยังได้เบิกเงินราชการลับจากกรมการเงินทหารบก เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกใน พ.ศ. 2499 จำนวน 4,000,000 บาท นำไปเข้าบัญชีส่วนตัวที่สหธนาคารกรุงเทพจำกัด และเมื่อดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดใน พ.ศ. 2500 ได้มีการสั่งจ่ายเงินราชการลับของกระทรวงกลาโหม จำนวน 6,000,000 บาท ไปเข้าบัญชีเงินฝากของตนที่ธนาคารกรุงเทพ²⁵

²³ ศักดิโน ฉัตรกุล ณ อยุธยา "รัฐและอุดมการณ์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (2500 - 2506)", หน้า 158.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 159.

²⁵ "รายงานการสอบสวนคณะกรรมการสอบสวนทรัพย์สินของรัฐมนตรีในกองมรดกของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ฉบับที่ 10 และ 11" กช.สบ.5.1.3/62, เรื่องประมวลผลการสอบสวนคณะกรรมการสอบสวนทรัพย์สินของรัฐมนตรีในกองมรดกของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หน้า 144 - 151 และ 4 - 11.

เงินรายได้จากทรัพย์สินของรัฐนี้ ส่วนหนึ่งจ่อมพลสฤทธิ ได้เบิกไปใช้จ่ายให้กับบรรดาอนุภรรยา ส่วนหนึ่งนำไปใช้จ่ายเพื่อเป็นรางวัลแก่ข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและผู้ใกล้ชิดของตน อีกส่วนหนึ่งก็ถูกใช้ในการขยายกิจการธุรกิจส่วนตัว

✓ ดังนั้น จากอำนาจทางเศรษฐกิจและการทหาร จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ฐานะทางการเมืองของจ่อมพลสฤทธิ มั่นคงมากขึ้นตามลำดับ การเติบโตทางอำนาจของจ่อมพลสฤทธิ ได้นำไปสู่การทำทลาย และการเผชิญหน้ากันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ระหว่างจ่อมพลสฤทธิกับพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ เมื่อต่างฝ่ายต่างแสวงหาผลประโยชน์ด้วยการใช้อิทธิพลจากอำนาจที่มีอยู่ ความขัดแย้งระหว่างบุคคลทั้งสองจึงทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ จนนำไปสู่การรัฐประหารใน พ.ศ. 2500

3. ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างจ่อมพลสฤทธิ ธนะรัชต์ กับพล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์

ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างจ่อมพลสฤทธิ กับ พล.ต.อ. เผ่า เกิดขึ้นเนื่องจากการแข่งขันทางการเมืองระหว่างบุคคลทั้งสอง อันเป็นผลมาจากนโยบายการดลยอำนาจของจ่อมพล ป. พิบูลย์สงคราม เพื่อสนับสนุนฐานอำนาจของตนให้มั่นคง โดยรับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาสร้างกำลังของกรมตำรวจให้มีสมรรถภาพทางด้านกำลังอาวุธในลักษณะที่เป็นกองทัพเพื่อดลยอำนาจกับกองทัพบกของจ่อมพลสฤทธิ ธนะรัชต์

การที่สหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือกรมตำรวจ เนื่องจากผู้เชี่ยวชาญของสหรัฐอเมริกาเห็นว่า พล.ต.อ. เผ่า เป็นบุคคลสำคัญในคณะรัฐประหารและมีแนวโน้มที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนจ่อมพล ป.²⁶ นอกจากนั้น พล.ต.อ. เผ่า ยังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการปราบปรามและจับกุมผู้ต้องสงสัยว่าเป็นคอมมิวนิสต์อย่างมากมาย และได้เสนอให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 อันเป็นการกระทำที่สอดคล้องกับนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาที่กำลังต่อต้านคอมมิวนิสต์

²⁶ จันทรา บุรณฤกษ์ และปิยนาด บุญภาค, "การศึกษาผลกระทบทางการเมืองจากความสัมพันธ์ไทยกับสหรัฐอเมริกา (2463 - 2506)," หน้า 140

ดังนั้นสหรัฐอเมริกาโดยองค์การ ซี.ไอ.เอ. (Central Intelligence Agency) ซึ่งเป็นองค์การสืบราชการลับจึงได้เสนอให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ โดยผ่านบริษัท ซี. ซัพพลาย (Overseas Southeast Asia Supply Company)²⁷ ภายใต้การช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา ทำให้กรมตำรวจจัดตั้งหน่วยพิเศษที่สำคัญสองหน่วยคือ หน่วยพลร่ม ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ทำการลาดตระเวนตามชายแดน ใช้การเดินทางโดยทางอากาศ หน่วยพลร่มนี้มีหน้าที่ในการรวบรวมข่าวกรองที่สำคัญต่าง ๆ และคอยจู่โจมฝ่ายตรงข้าม ส่วนอีกหน่วยหนึ่งเป็นหน่วยตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งในขณะนั้นเรียกว่าตำรวจตระเวนชายแดน ใช้วิธีการฝึกแบบทหาร มีอาวุธทันสมัยที่สุด โดยมีหน้าที่พิเศษคือ การหาข่าวกรองต่าง ๆ ตามชายแดนไทยบางครั้งอาจต้องข้ามไปต่อสู้อินประเทศใกล้เคียง และยังรับคำสั่ง ซี.ไอ.เอ. ให้กำจัดกลุ่มที่เป็นปรปักษ์กับพล.ต.อ. เผ่า และทุกกลุ่มที่ต่อต้านรัฐบาล²⁸

บริษัท ซี. ซัพพลายได้ให้ความช่วยเหลือทางอาวุธ คือให้รถถัง เครื่องบิน ตลอดจนเรือตรวจการณ์ การช่วยเหลือเหล่านี้ทำให้ พล.ต.อ. เผ่า มีกำลังตำรวจทั่วประเทศถึง 48,000 คน และในกรุงเทพฯ มีถึง 10,000 คน สมรรถภาพทางด้านอาวุธเทียบเท่ากับกองทัพในขณะที่ยาพิหารภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์มีกำลังเพียง 45,000 คน พร้อมทั้งอาวุธที่ล้ำสมัย²⁹

นอกจากนั้น จอมพล ป. ยังได้ใช้การเลื่อนตำแหน่งทางราชการประจำและทางการเมืองให้กับบุคคลทั้งสองเป็นการดูยศอำนาจกันอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากใน พ.ศ. 2491 จอมพลสฤษดิ์ (ยศพลตรีในขณะนั้น) ได้รับการเลื่อนยศจากพลตรีเป็นพลโท พล.ต.อ. เผ่า (ยศ พล.ต.ต.ในขณะนั้น) ก็ได้เลื่อนยศพล.ต.ท. เช่นกัน บุคคลทั้งสองจะได้รับการเลื่อนยศเท่ากันเสมอ จนกระทั่งสุดท้ายจอมพลสฤษดิ์ได้เลื่อนยศเป็นจอมพล แต่ยศทางตำรวจไม่มีตำแหน่งจอมพล พล.ต.อ. เผ่า

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 144.

²⁸ มนูญ มาคะสิระ, "การรักษาอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ. 2491 - 2500", หน้า 87 อ้างถึง Thomas Lobe, United States Security Policy and Aid to the Thailand Police, p. 22.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 87 อ้างถึง Flood E. Thadeus, The United States and The Military Coup in Thailand : A Background Study, p. 1.

จึงไม่ได้ตำแหน่งจอมพล ส่วนตำแหน่งทางการเมืองบุคคลทั้งสองจะดำรงตำแหน่งเท่าเทียมกันมาโดยตลอด ในการรัฐประหาร พ.ศ.2494 พล.ต.อ. เผ่า ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ส่วนจอมพลสฤษดิ์จะดำรงตำแหน่งรัฐช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม และใน พ.ศ.2494 บุคคลทั้งสองจะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีเหมือนกัน คือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม หลังจากพ.ศ.2497 เมื่อจอมพลผิน ชุณหะวัณ พันธราชการแล้ว จอมพลสฤษดิ์ก็เข้ามาดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก และพล.ต.อ. เผ่า ก็มีอำนาจเต็มทั้งในกรมตำรวจ ทั้งสองต่างก็ไม่จำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนจากจอมพล ป. เพราะต่างก็มีฐานอำนาจที่เข้มแข็ง

นอกจาก พล.ต.อ. เผ่า จะสร้างฐานอำนาจจากกรมตำรวจแล้ว การได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ควบคุมคณะกรรมการนิติบัญญัติของสภาผู้แทนราษฎร ยังเป็นการสร้างฐานอำนาจทางสภาให้กับ พล.ต.อ. เผ่า อีกด้วย ประกอบกับการใช้กำลังตำรวจในการกวาดล้างศัตรูทางการเมืองของตนอย่างรุนแรง ทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและบุคคลอื่น ๆ ที่ไม่พอใจรัฐบาลต่างเกิดความหวาดกลัว และการให้ "สิทธิพิเศษ" แก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในด้านต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ พล.ต.อ. เผ่าจึงสามารถคุมเสียงในสภาได้ และทำให้ฐานะของรัฐบาลมั่นคงขึ้น

ดังนั้น อิทธิพลของ พล.ต.อ. เผ่าจึงเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ และมีบทบาทสำคัญในคณะรัฐประหาร ดังจะเห็นได้จากภายหลัง พ.ศ.2494 พล.ต.อ. เผ่าได้เข้าดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ โฆษกของของรัฐบาลในสภา รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลังควมรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีทบวงการเมืองของคณะรัฐมนตรีทำหน้าที่สืบสวนฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยทางการเมือง และเป็นกรรมการพิเศษสอดส่องการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ในข้าราชการฝ่ายพลเรือน³⁰

ขณะเดียวกันการก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ก็ได้รับการสนับสนุนจากจอมพล ป. เช่นกัน เพื่อเป็นการดูถ่วงอำนาจของจอมพลผิน ชุณหะวัณ และพล.ต.อ. เผ่า ความไว้วางใจของจอมพล ป. ที่มีต่อจอมพลสฤษดิ์จะเห็นได้จากการเลื่อนยศของจอมพลสฤษดิ์อย่างรวดเร็ว ภายหลังการปราบกบฏแมนฮัตตัน พ.ศ.2495 และจอมพลสฤษดิ์ก็ได้รับการเลื่อนยศเป็นพล

³⁰ ทักษิณ เจริญมิตร, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 109.

เรือเอก พลอากาศเอก อีกด้วย³¹ ซึ่งระยะเวลาเพียง 8 ปีหลังจากการรัฐประหาร 2490 จอมพลสฤษดิ์ก็ได้รับตำแหน่งจอมพลเมื่อมีอายุเพียง 47 ปี เท่านั้นถึงแม้จะดำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารบก แต่อำนาจที่แท้จริงในกองทัพก็อยู่ที่จอมพลสฤษดิ์มากกว่าจอมพลผินซึ่งเป็นผู้บัญชาการทหารบก ทั้งนี้เพราะวงการทหารต่างยอมรับความสามารถของจอมพลสฤษดิ์ ตั้งแต่เมื่อครั้งร่วมกระทำการรัฐประหารในพ.ศ. 2490 และการปราบปรามกบฏครั้งต่าง ๆ ในช่วง พ.ศ. 2491-2494 สิ่งที่ย้ำให้เห็นถึงการมีอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ในกองทัพอย่างเด่นชัดคือ เมื่อจอมพลผินพ้นจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ใน พ.ศ. 2497 จอมพลผินต้องมอบตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกให้กับจอมพลสฤษดิ์ ทั้ง ๆ ที่จอมพล ป. ได้บอกร้องไว้แล้วว่า จะดำรงตำแหน่งนี้เอง แต่จอมพลผินได้ให้เหตุผลว่า จอมพลสฤษดิ์เป็นผู้ควบคุมกำลังที่สำคัญมีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว ในการปราบปรามกบฏที่เกิดขึ้นทุกครั้ง ที่สำคัญอย่างจะดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกมานานแล้ว³²

ในระยะแรก (2494-2497) ฐานะของพล.ต.อ. เผ่า และกรมตำรวจมีฐานะเหนือว่า จอมพลสฤษดิ์ เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาภายหลัง พ.ศ. 2498 ฐานะของ จอมพลสฤษดิ์ก็เริ่มเข้มแข็งขึ้นและอยู่ในฐานะทัดเทียมกับ พล.ต.อ. เผ่า เมื่อสหรัฐอเมริกาหันมาให้การสนับสนุนจอมพลสฤษดิ์และกองทัพมากขึ้น เพราะปัญหาการค้าฝิ่นเถื่อนของพล.ต.อ. เผ่า ขยายตัวมากขึ้นจนเป็นที่เปิดเผย ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์จากองค์การสหประชาชาติและสื่อมวลชนตะวันตก³³ ประกอบการดำเนินนโยบายปราบปรามศัตรูทางการเมืองโดยการใช้อำนาจอย่างรุนแรงและนอกกฎหมาย รวมทั้งการได้รับการโจมตีจากหนังสือพิมพ์และประชาชนเป็นอย่างมาก ทำให้ภาพพจน์ของ พล.ต.อ. เผ่า เสื่อมลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น สหรัฐอเมริกาจึงหันมาให้การสนับสนุนจอมพลสฤษดิ์แทน

³¹ กองทัพบก, อนุสรณ์ "พณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์", หน้า 2.

³² ผิน ชุณหะวัณ, ชีวิตและเหตุการณ์จอมพลผิน ชุณหะวัณ (พระนคร : โรงพิมพ์ ประเสริฐศิริ, 2513), หน้า 461 - 462.

³³ เฉลิม มลิลิตา, "รัฐประหาร พ.ศ. 2500 ในประเทศไทย" หน้า อ้างถึง Frank C. Darling, Thailand and The United States (Washington D.C : Public Affairs Press, 1965), หน้า 136.

การเติบโตทางอำนาจของจอมพลสฤษดิ์และพล.ต.อ. เผ่า ก่อให้เกิดการเผชิญหน้า และการทำทลายกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อต่างฝ่ายต่างแสวงหาผลประโยชน์ด้วยการใช้อิทธิพล จากอำนาจที่มีอยู่ พล.ต.อ. เผ่า และ "กลุ่มชอยราชครู" เข้ากุมผลประโยชน์ส่วนใหญ่ในรัฐวิสาหกิจ และบริษัทธุรกิจส่วนตัว รวมทั้งการค้าฝิ่นเถื่อนซึ่งเป็นรายได้ที่สำคัญของ พล.ต.อ. เผ่า ส่วนฝ่าย จอมพลสฤษดิ์ และ "กลุ่มสี่เสาเทเวศร์" ก็มีผลประโยชน์จำนวนมากอยู่กับการทุจริตในกองสลาก กินแบ่งรัฐบาล การควบคุมและการมีส่วนร่วมใช้จ่ายเงินราชการลับในกองทัพบก บริษัทธุรกิจส่วนตัว การเติบโตทางอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ และพล.ต.อ. เผ่า จึงนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างกัน ในเวลาต่อมา

ความขัดแย้งระหว่างบุคคลทั้งสองได้เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีหนังสือ พิมพ์รายวันเป็นของตนเอง คือ "หนังสือพิมพ์สารเสรี" และ "โทรรายวัน" เป็นของจอมพลสฤษดิ์ "หนังสือพิมพ์เผ่าไทย" และ "2500" เป็นของ พล.ต.อ. เผ่า ทั้งสองฝ่ายต่างบดเคี้ยวความไม่ติ ของฝ่ายตรงข้ามมาตีแผ่ เช่น "ความประพฤติไม่ดีในทางชู้สาวของจอมพลสฤษดิ์" และ การค้า ฝิ่นเถื่อนของพล.ต.อ. เผ่า รวมทั้งข่าวการลอบทำร้ายบุคคลสำคัญและนักการเมืองไทยโดยน้ำมือ ของตำรวจ จนกลายเป็นสาเหตุของการไม่พอใจซึ่งกันและกันอย่างเปิดเผย และพร้อมที่จะโค่น อำนาจอีกฝ่ายหนึ่งใกล้สิ้นไป³⁴ ความขัดแย้งเหล่านี้ได้นำไปสู่การรัฐประหาร พ.ศ. 2500 และเป็นจุดที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์ก้าวขึ้นไปสู่การเป็นผู้นำทางการเมืองก่อนที่จะเข้าดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี ใน พ.ศ. 2501

4. สถานการณ์การเมือง

สถานการณ์การเมืองในช่วง พ.ศ. 2500 เป็นปัจจัยหนึ่งที่ผลักดันให้จอมพลสฤษดิ์ ก้าวขึ้นสู่การเป็นผู้นำทางการเมือง กล่าวคือแม้ว่าการรัฐประหาร พ.ศ. 2500 จะเป็นการแย่งชิง

³⁴ เจลิม มลิลลา, "รัฐประหาร พ.ศ. 2500 ในประเทศไทย" หน้า อ้างถึง Frank C. Darling, Thailand and The United States (Washington D.C : Public Affairs Press, 1965), หน้า 136.

อำนาจกันในหลุมผู้นำทางการเมือง³⁵ แต่สถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นเป็นไปท่ามกลางกระแสประท้วงต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ของนิสิต นักศึกษา ประชาชน อันเนื่องมาจาก "การเลือกตั้งสกปรก" ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 เพราะรัฐบาลได้ใช้ความพยายามทุกวิถีทางเพื่อให้ชนะการเลือกตั้ง เช่น "มีผู้พบบัตรออกเสียงเลือกตั้งจำนวนหนึ่ง" อยู่ในสภาพพร้อมใช้ลงคะแนนเสียงให้แก่พรรคเสรีนิยมคคิลลา การถ่วงเวลานับคะแนน และนำบัตรสำเร็จรูปมาเพิ่ม การเพิ่มบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิลงคะแนน³⁶ ดังนั้น ผลจึงปรากฏว่าพรรคเสรีนิยมคคิลลา (พรรครัฐบาล) ชนะการเลือกตั้ง ได้รับเลือกตั้งจำนวน 85 คน จากจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด 162 คน

ชัยชนะของรัฐบาลในครั้งนี้สร้างความไม่พอใจให้กับประชาชน นิสิต นักศึกษา หนังสือพิมพ์ และพรรคประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก จึงทำให้มีการชุมนุมประท้วงการเลือกตั้งในครั้งนี้³⁷ จนรัฐบาลต้องประกาศภาวะฉุกเฉินในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2500 และประกาศแต่งตั้งจอมพลสฤษดิ์ เป็นผู้บัญชาการฝ่ายทหาร³⁸ มีอำนาจเด็ดขาดสำหรับการปราบปรามความไม่สงบในครั้งนี้ด้วย³⁹ ยังผลให้เกิดปฏิกริยารุนแรงขึ้นที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีการชกธงครึ่งเสาเป็นการไว้อาลัยประชาธิปไตยที่สูญสิ้นไป บรรดานิสิตนักศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และประชาชนได้เดินขบวนไปที่กระทรวงมหาดไทยและทำเนียบรัฐบาล เพื่อคัดค้านการเลือกตั้งครั้งนี้ว่าไม่บริสุทธิ์ และยื่นข้อเสนอเรียกร้องต่อรัฐบาล 5 ข้อ คือ

³⁵ สุกุม นवलสกุล และคณะ, การเมืองการปกครองของไทย (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2526) หน้า 79 - 80.

³⁶ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2500.

³⁷ The Bangkok Post, February 26, 1957.

³⁸ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร คค. 0202.2.18/1 ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง แต่งตั้งผู้บัญชาการฝ่ายทหาร โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 2 มีนาคม 2500.

³⁹ ประยูร สิทธิพันธ์, "เลือกตั้งสกปรก" ประวัติการเมืองไทย (ธนบุรี : โรงพิมพ์นครธน, 2511), หน้า 631 -632.

1. ขอให้รัฐบาลประกาศเลิกภาวะฉุกเฉินโดยเร็ว และตอบด้วยว่าต่างชาติที่รัฐบาลอ้างในประกาศภาวะฉุกเฉินนั้นคือชาติใด (รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ว่ามีชาวต่างชาติสนับสนุนคณะบุคคลกลุ่มหนึ่งให้ก่อความไม่สงบ)
2. ขอให้รัฐบาลประกาศการเลือกตั้งทั่วประเทศครั้งนี้เป็นนิมิตและจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ภายใน 1 เดือน
3. ในการเลือกตั้งครั้งใหม่ขอให้แต่งตั้งนิสิตนักศึกษาเป็นกรรมการ และเสมียนนับคะแนนการเลือกตั้งด้วย
4. ขอให้รัฐบาลรับสอบสวนผู้ทุจริตและลงโทษผู้กระทำผิดในการเลือกตั้งครั้งนี้
5. ขอให้รัฐบาลตอบคำเรียกร้องนี้ทั้งหมดภายใน 24 ชม.⁴⁰

ต่อจากนั้นก็มีการชุมนุมขึ้นที่บริเวณท้องสนามหลวง มีการไฮ้คูปาร์คและเกิดการเดินขบวนไปยังท่าเนียบรัฐบาล เพื่อขอให้จอมพล ป. ชี้แจงข้อข้องใจต่างๆ ขบวนการที่ไม่พอใจรัฐบาลมาถึงสะพานมัฆวาน ก็เผชิญหน้ากับกองกำลังทหารของจอมพลสฤษดิ์ที่ได้รับการแต่งตั้งมาควบคุมสถานการณ์ จอมพลสฤษดิ์ได้ตะโกนสั่งให้แถวทหารหลีกทางฝูงชนออกไป และได้ขอร้องให้ประชาชนอย่าได้ทำอะไรรุนแรง จอมพลสฤษดิ์ได้เดินเข้าไปในฝูงชนเหล่านั้น และสั่งให้ทหารปล่องฝูงชนเดินผ่านไปสู่อำเนียบรัฐบาลได้ หลังจากนั้นไม่ว่าจะมีการชุมนุมประท้วงที่ใด จอมพลสฤษดิ์ก็มีได้ขัดขวางแต่อย่างใด เพียงแต่คอยควบคุมสถานการณ์ให้อยู่ในความสงบเท่านั้น

เมื่อฝูงชนได้พากันเดินขบวนมาถึงประตูหน้าท่าเนียบรัฐบาล ปรากฏว่าตำรวจรักษาการได้ปิดประตูไม่ยอมให้ใครเข้าไปพบกับจอมพล ป. ความไม่พอใจจึงทวีความรุนแรงขึ้น และเกิดการพังประตูท่าเนียบรัฐบาลเพื่อเข้าพบจอมพล ป. ทำให้จอมพล ป. ออกมาชี้แจงและตอบข้อข้องใจต่างๆ แต่ไม่เป็นที่พอใจของประชาชน จนต้องให้จอมพลสฤษดิ์ขึ้นมาชี้แจง⁴¹ และรับปัญหาต่าง ๆ ไปเสนอเพื่อแก้ไขกันในคณะรัฐบาล สถานการณ์จึงได้สงบลงชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง

⁴⁰ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, รัฐสภาไทยในรอบ 42 ปี (กรุงเทพฯ : กลุ่มรัฐกิจเสรี, 2517), หน้า 860.

⁴¹ เฉลิม มลิลิตา, "รัฐประหาร พ.ศ. 2500 ในประเทศไทย," หน้า 115.

การกระทำของจอมพลสฤษดิ์ที่ปฏิบัติต่อประชาชนในเหตุการณ์ดังกล่าว ได้ทำให้จอมพลสฤษดิ์กลายเป็นวีรบุรุษหรือวีรบุรุษใจของประชาชน แต่ในขณะเดียวกัน ก็ได้กลายเป็นชนวนสร้างความไม่พอใจให้เกิดขึ้นในคณะรัฐมนตรี รวมทั้งพล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ซึ่งนำไปสู่การแตกแยกของคณะทหารและพรรคเสรีนิยมกษัตริย์ในเวลาต่อมา จนเป็นสาเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่การรัฐประหารในวันที่ 16 กันยายนพ.ศ. 2500

การกระทำของจอมพลสฤษดิ์ ทำให้จอมพล ป. และบุคคลสำคัญในพรรคผิดหวังมาก⁴² เนื่องจากคาดกันว่าจอมพลสฤษดิ์คงจะเข้าข้างเข้าข้าง หรือใช้อำนาจทำการปราบปรามอย่างเด็ดขาดเช่นเดียวกับที่เคยปฏิบัติมาแล้วในคราวปราบกบฏ พ.ศ. 2491 - พ.ศ. 2494 แต่เหตุการณ์กลับตรงกันข้าม เพราะจอมพลสฤษดิ์ได้ฉวยโอกาสจากเหตุการณ์ครั้งนั้นแสดงความเห็นใจประชาชนพร้อมทั้งยอมรับว่าการเลือกตั้งครั้งนี้สกปรก และที่สำคัญคือได้สั่งให้เจ้าหน้าที่ทหารและตำรวจระมัดระวังการใช้อาวุธ อย่าให้เกิดอันตรายต่อประชาชนเป็นการสร้างความนิยมในหมู่ประชาชนให้เพิ่มขึ้น ในขณะที่ความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อจอมพล ป. กำลังเสื่อมลง

ต่อมาเมื่อเหตุการณ์ได้คลี่คลายและสงบเรียบร้อยแล้ว รัฐบาลก็ได้ประกาศยกเลิกประกาศของสำนักนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2500 เรื่องแต่งตั้งให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้บัญชาการฝ่ายทหาร⁴³ และได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าแต่งตั้งให้จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2500 โดยยืมจอมพลสฤษดิ์เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และพล.ท. ถนอม กิตติขจร เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม ส่วนพล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ เป็นรัฐมนตรีมหาดไทย และ พล.ต. ประภาส จารุเสถียร ซึ่งเป็นนายทหารคนสนิทของจอมพลสฤษดิ์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย⁴⁴

การจัดตั้งคณะรัฐมนตรีในครั้งนี้ ได้สร้างความลำบากใจให้แก่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะแม้จะมีความไม่พอใจในการกระทำของจอมพลสฤษดิ์ แต่จอมพล ป.

⁴² อาจศึก ดวงสว่าง (ผู้รวบรวม), ประวัติและผลงานจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, หน้า 60.

⁴³ สารเสรี, ฉบับวันที่ 2 มีนาคม 2500.

⁴⁴ สารเสรี, ฉบับวันที่ 21 มีนาคม 2500.

ก็ยังเห็นความจำเป็นที่ต้องอาศัยกำลังทหารภายใต้การบังคับบัญชาของจอมพลสฤษดิ์ในฐานะผู้บัญชาการทหารบก ในการกำกับการเสด็จมาของรัฐบาลให้มั่นคง รวมทั้งปัญหาที่จอมพลสฤษดิ์ได้ยื่นข้อเรียกร้องของประชาชนที่แสดงความไม่พอใจในตัวพล.ต.อ. เผ่าเกี่ยวกับการเลือกตั้งที่ผ่านมา และไม่ต้องการให้จอมพล ป. เลือกเข้าร่วมคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ แต่จอมพล ป. ก็รู้ดีว่าการที่พล.ต.อ. เผ่าได้กระทำไปทุกสิ่งทุกอย่างในการเลือกตั้งก็เพื่อให้ตนเองชนะ จึงต้องตอบแทนด้วยการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรี⁴⁵

ดังนั้น จอมพล ป. จึงได้ประนีประนอมโดยการสละตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมที่เคยหวงแหนและว่าการด้วยตัวเองมาโดยตลอด เพราะถือว่าเป็นตำแหน่งที่สำคัญ รองจากนายกรัฐมนตรีโดยมีอำนาจการบังคับบัญชาทหารทั้ง 3 เหล่าทัพอยู่ในมือ มอบให้กับจอมพลสฤษดิ์ ดำรงตำแหน่งแทน ส่วนพลตำรวจเอกเผ่า ได้เป็นรัฐมนตรีมหาดไทย แต่ก็มีผลตราบเท่าที่เผ่าเป็นรัฐมนตรีช่วยมหาดไทย⁴⁶

ต่อมาในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2500 ก็ได้นำคณะรัฐมนตรีซึ่งได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าแต่งตั้งเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2500 เข้าแถลงนโยบายเพื่อขอความไว้วางใจต่อสภา คณะรัฐบาลชุดนี้ได้รับความไว้วางใจจากสภาด้วยคะแนนเสียง 144 ต่อ 4

ภายหลังการจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่ได้ไม่นาน ความขัดแย้งภายในพรรครัฐบาลก็บังเกิดขึ้น รัฐบาลจอมพล ป. พยายามส่งเสริมความนิยมอย่างรวดเร็ว จากกรณีเลือกตั้งในพ.ศ. 2500 จอมพลสฤษดิ์ ณะรัชต์ ได้จัดตั้ง "พรรคสหภูมิ" ขึ้นเพื่อเป็นฐานอำนาจในทางรัฐสภา โดยมี นายสุกิจ นิมมานเหมินทร์ เป็นหัวหน้าพรรค และนายสงวน จันทรสาขา น้องชายต่างมารดาของจอมพลสฤษดิ์เป็นเลขาธิการพรรค ในเวลาต่อมาพรรคสหภูมิก็ได้กลายเป็นพรรคการเมืองที่สำคัญพรรคหนึ่งโดยการเข้าไปผนึกกำลังร่วมกับพรรคประชาธิปไตย พรรคเสรีประชาธิปไตย และพรรคเศรษฐกิจ⁴⁷ กลายเป็นกลุ่มพรรคการเมืองฝ่ายค้านที่มีความมั่นคงในสภา และสามารถตั้ง

⁴⁵ มัญญ มาคะสิระ, "การรักษาอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2491 - 2500," หน้า 159.

⁴⁶ เฉลิม มลิลลา, "รัฐประหาร พ.ศ. 2500 ในประเทศไทย" หน้า 130 - 131.

⁴⁷ ทักษิ์ เฉลิมเตียรณ, การเมืองระบบพหุอนุอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 162.

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากพรรคเสรีนิยมคศิลา มาเข้าร่วมกับพรรคสหภูมิได้จำนวนมาก⁴⁸ ทำให้ฐานะของรัฐบาลสั่นคลอนมากยิ่งขึ้น

ต่อมาในวันที่ 16 สิงหาคม 2500 พรรคฝ่ายค้านทั้ง 4 พรรคได้เสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไป และซักฟอกรัฐบาลตามรัฐธรรมนูญ 2475 (ฉบับแก้ไข 2495) ตามมาตรา 75 ในปัญหาต่าง ๆ ได้แก่ ปัญหาความไม่สงบเรียบร้อย การพัฒนาเศรษฐกิจ การดำเนินนโยบายต่างประเทศ การศึกษามาตรฐานการครองชีพต่ำ การคอร์รัปชัน การบริหารงานที่ขาดประสิทธิภาพ และการกระทำที่ขัดต่อประชาธิปไตยของรัฐบาล⁴⁹ การเสนอญัตติดังกล่าวสร้างความไม่พอใจให้กับจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นอย่างมาก โดยเห็นว่าการกระทำของพรรคฝ่ายค้านเป็นการก่อกวนด้วยเจตนาร้าย และจะอาศัยการเปิดอภิปรายเป็นชนวนนำไปสู่การรัฐประหาร เช่นเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นแก่รัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ในพ.ศ. 2490 มาแล้ว⁵⁰

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ตอบโต้การกระทำของพรรคฝ่ายค้าน โดยการออกหนังสือเวียนถึงรัฐมนตรีในคณะรัฐบาล "ให้พิจารณาถอนตัวออกเสียจากองค์การค้ำ และสำนักธุรกิจทุกแห่งทั้งที่เป็นของรัฐหรือของเอกชนอย่างสิ้นเชิงภายในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2500"⁵¹ เพราะจอมพล ป. ต้องการที่จะเปิดเผยการเข้าไปเกี่ยวข้องกับธุรกิจของจอมพลสฤษดิ์ และพยายามที่จะลิดรอนสิทธิพิเศษประโยชน์ของจอมพลสฤษดิ์ จากตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลอย่างไรก็ตาม จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ต้องผิดหวังเพราะอีก 5 วันต่อมา จอมพลสฤษดิ์ได้ยื่นใบลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม พร้อมกับพล.ท. ฝนอม กิตติขจร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม และพล.อ.ท. เฉลิมเกียรติ วัฒนางกูร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตร ในวันเดียวกันนั้นสมาชิกประเภทที่ 2 จากพรรคเสรีนิยมคศิลาจำนวน 46 คนก็ได้

⁴⁸ สมบูรณ์ วรพงษ์ , "เลือกตั้งสกปรก" ประวัติการเมืองไทย, หน้า 350.

⁴⁹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, สมัยสามัญ (ครั้งแรก) และสมัยสามัญ ชุดที่ 2, พ.ศ. 2500 หน้า 990.

⁵⁰ เฉลิม มลิลลา, "รัฐประหาร พ.ศ. 2500 ในประเทศไทย," หน้า 144 - 145.

⁵¹ สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 17 สิงหาคม 2500.

ลาออก และมีจำนวนเพิ่มขึ้นในวันรุ่งขึ้นเป็น 96 คน⁵² นอกจากจะเป็นข่าวเกรียวกราวในวง การเมือง และก่อให้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชนในลักษณะเห็นด้วย รวมทั้งสรรเสริญ ว่า "เป็นการกระทำที่ถูกต้องแล้ว" เท่ากับเป็นการสร้างความสั่นคลอนให้กับพรรคเสรีนิยมคสิลา ซึ่งเป็นพรรครัฐบาลเพิ่มมากยิ่งขึ้น

ต่อมา จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เรียกประชุมบุคคลสำคัญ ๆ ของรัฐบาล ประกอบด้วย พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ จอมพลอากาศพื้น รณนภากาศ ฤทธาคนี จอมพลเรือหลวง ยุทธศาสตร์ โกมลิล และนายวรการบัญชา คงขาดแต่เพียงจอมพลผิน ชุณหะวัณ ซึ่งเดินทาง ไปตรวจราชการในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรในภาคอีสาน ที่ประชุมลงมติให้จอมพลพื้น รณนภากาศ ฤทธาคนี และจอมพลผิน ชุณหะวัณ เป็นผู้ไปติดต่อ และหาทางเจรจารอชมรมกับ คณะทหารเพื่อระงับการลาออกของจอมพลสฤษดิ์และคณะทหาร แต่การเจรจาต้องประสบกับความ ล้มเหลว เนื่องจากคณะทหารได้เรียกร้องให้มีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีเสียใหม่ โดยให้ "พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และ อธิบดีกรมตำรวจ พร้อมทั้งเดินทางออกไปอยู่เสีย ณ ต่างประเทศ"⁵³ ตามที่ประชาชนเรียกร้อง ซึ่งคณะรัฐมนตรีมีความเห็นว่า "รัฐบาลไม่ควรรับข้อเสนออันไร้พิจารณา เพราะรัฐบาลชุดนี้ทำหน้าที่ บริหารประเทศด้วยความเห็นชอบของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายข้างมากตามวิถีระบอบประชาธิปไตย ถ้าหากไปยอมรับฟังเสียงของสมาชิกประเภทที่ 2 ฝ่ายทหารอันเป็นข้างน้อยก็เท่ากับ แสดงถึงความอ่อนแอว่า รัฐบาลอยู่ภายใต้อิทธิพลหรือการควบคุมของคณะทหาร มิใช่อยู่ในความ ควบคุมของประชาชน"⁵⁴ ในขณะที่เดียวกันก็ได้การเดินทางแสดงประชามติจากประชาชนสนับสนุน การกระทำของคณะกรรมการทหารไปยังทำเนียบรัฐบาล เรียกร้องให้คณะรัฐบาลลาออก⁵⁵

⁵² สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 12 - 13 กันยายน 2500.

⁵³ มติที่ประชุมของคณะทหาร ในการประชุมเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2500, พิมพ์ไทย ฉบับวันที่ 12 กันยายน 2500.

⁵⁴ ชาวไทย 13 กันยายน 2500.

⁵⁵ ผิน ชุณหะวัณ "บันทึกเกี่ยวกับกา รรัฐประหาร 16 กันยายน พ.ศ. 2500"

ชีวิตที่ผ่านมาในระยะ 60 ปี (กรุงเทพ : โรงพิมพ์ประเสริฐศิริ , 2513), หน้า 63.

ต่อมา จอมพลสฤษดิ์และคณะทหารได้ยื่นบันทึกเรียกร้องให้รัฐบาลลาออก ไปยังจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซ้ำอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ 13 กันยายน 2500 ประชาชนได้แสดงปฏิกิริยาสนับสนุน การยื่นคำขาดของจอมพลสฤษดิ์ ได้มีการชุมนุมไฮค์ปาร์คโคมติพล.ต.อ. เผ่าและรัฐบาลจอมพล ป. ปรากฏว่ามีฝูงชนมาชุมนุมกันมากขึ้น ต่อจากนั้นก็พากันเดินขบวนไปยังบ้านพักของจอมพลสฤษดิ์ เพื่อแสดงการสนับสนุนข้อเรียกร้องของกองทัพก แต่จอมพลสฤษดิ์มิได้อยู่บ้าน ดังนั้น ฝูงชนจึง มุ่งหน้าไปยังทำเนียบรัฐบาลพร้อมทั้งแสดงอาการเดือดดาลขึ้น ประชาชนพากันไปออออยู่หน้าประตู และพังเข้าไปในบริเวณทำเนียบ มีการกล่าวปราศรัยต่าง ๆ ต่อมาผู้ชุมนุมได้เดินขบวนกลับไปยัง บ้านพักของจอมพลสฤษดิ์อีก จอมพลสฤษดิ์ซึ่งเดินทางกลับจากประชุมจึงได้กล่าวปราศรัยว่า

"ข้าพเจ้า ในนามของกองทัพก และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ขอปฏิบัติงานตามมติมหาชน เพื่อผลประโยชน์ของประชาชน... ส่วนข้าพเจ้า ขอยืนยันว่า ยินดีเสียสละทุกอย่างเพื่อประชาชน และได้ทำอยู่แล้วตลอดเวลา ขอให้ พวกท่านได้ปฏิบัติตามความประสงค์ของท่านต่อไปก็แล้วกัน"⁵⁶

ทางที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้ลงความเห็นว่ "ไม่มีเหตุผลอันใดที่รัฐบาลจะต้องลาออก เพราะการเข้าหรือออกนั้น ต้องเป็นไปตามรัฐธรรมนูญที่บัญญัติไว้"⁵⁷ แต่ยินยอมให้พล.ต.อ. เผ่า ลาออกตามที่คณะทหารเรียกร้อง ดังนั้นคณะทหารจึงได้ลงมติเรียกร้องให้จอมพล ป. ลาออก เพื่อ ให้รัฐสภาชาวเสียงเลือกคณะรัฐบาลชุดใหม่ แต่จอมพล ป. "ยืนยันที่จะไม่นำคณะรัฐบาลลาออก เต็ดขาด"⁵⁸ ในที่สุด จอมพล ป. ก็เข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อ "กราบบังคมทูล ขอพระบรมราชโองการปลดจอมพลสฤษดิ์ ณะรัชต์ ออกเสียจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก"⁵⁹

⁵⁶ ประยูรธ ลิทธิพัฒน์, ชีวิตและผลงานของจอมพลสฤษดิ์ (ธนบุรี : สำนักพิมพ์ กรุงธน, 2507), หน้า 67.

⁵⁷ เจลิม มลิลลา, "รัฐประหาร พ.ศ. 2500 ในประเทศไทย", หน้า 174.

⁵⁸ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารเหตุการณ์ปัจจุบัน ก/ป7/2500/บ4.2 เรื่อง การกระทำปฏิวัติของทหาร สยามรัฐ ฉบับวันที่ 16 กันยายน 2500.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, สารเสรี ฉบับวันที่ 16 กันยายน 2500.

แต่ไม่ได้รับพระราชดำริเห็นชอบจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว^{๖๐} จอมพล ป. จึงวางแผนที่จะทำการจับกุมจอมพลสฤษดิ์และคณะทหาร แต่แผนการดังกล่าวรั้งไหลไปยังคณะทหารเสียก่อน

ดังนั้น จอมพลสฤษดิ์และคณะทหารจึงได้ลงมือทำการรัฐประหารอย่างรวดเร็วภายในคืนวันที่ 17 กันยายน นั้นเอง กองทัพบกก็สามารถยึดจุดยุทธศาสตร์ทั้งหมดไว้ได้ ทหารที่คณะทหารยึดอำนาจไว้ได้ จอมพล ป. ได้หนีออกจากประเทศ ส่วนพล.ต.อ. เผ่าก็ได้เข้ารายงานตัวกับจอมพลสฤษดิ์ และขอร้องให้อนุญาตให้ลี้ภัยไปยังประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งจอมพลสฤษดิ์ก็อนุญาตให้ไป

การรัฐประหารครั้งนี้จึงสิ้นสุดลงด้วยชัยชนะของฝ่ายจอมพลสฤษดิ์ ยังผลให้จอมพลสฤษดิ์มีอำนาจสูงสุดในทางการเมือง และเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใน พ.ศ. 2501

ด้วยเหตุนี้ แม้ว่าการรัฐประหารครั้งนี้เป็นการแย่งชิงอำนาจภายในกลุ่มผู้นำทางการเมือง แต่สถานการณ์ในขณะนั้นได้มีส่วนเกื้อกูลให้การกระทำของจอมพลสฤษดิ์ เป็นการกระทำที่ถูกต้องชอบธรรมในสายตาของประชาชน ดังนั้น การรัฐประหารครั้งนี้ของจอมพลสฤษดิ์จึงเปรียบเสมือนวีรบุรุษผู้ช่วยชาติ ทั้งยังเป็นกร้าวเข้ามาอยู่ในฐานะผู้นำทางการเมืองที่ต้องรับผิดชอบต่อบ้านเมืองอีกด้วย

ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์ เป็นที่ยอมรับของประชาชนโดยทั่วไปง่ายขึ้น คือ การแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 บทบาทและฐานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ตกต่ำลงไปอย่างมาก อันเนื่องมาจากความพยายามลิดรอนพระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ของกลุ่มคณะราษฎร ความตกต่ำของสถาบันพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ ทำให้เกิดกระแสความพยายามที่จะฟื้นฟูบทบาทและฐานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ในรูปของขบวนการเสรีไทย การแข่งขันในวิถีทางรัฐสภาของกลุ่มเจ้านายและกลุ่มอนุรักษนิยม^{๖๑} และการที่พรรคประชาธิปัตย์ได้

^{๖๐} เจลิม มลิลลา, "รัฐประหาร พ.ศ. 2500 ในประเทศไทย" , หน้า 176.

^{๖๑} สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, "ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2481 - 2492" (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2531) , หน้า 262 ,

นำเอากรณีรัชกาลที่ 8 สวรรคตมาเป็นประเด็นในการโจมตีรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ ได้กระตุ้น ความรู้จักรักภักดีในหมู่ประชาชนและกองทัพบก ดังจะเห็นได้จากคำบอกเล่า พล.อ. กฤษ บุญณกันต์ (ยศ พ.ท. ในขณะนั้น) ใน มติชนสุดสัปดาห์ 16 มิถุนายน 2528 ได้กล่าวว่าเพราะต้องการขัดกัย คอมมิวนิสต์และสะสางสาเหตุแห่งการเสด็จสวรรคตของรัชกาลที่ 8 ให้กระจ่าง ด้วยว่า "เรามักหน้าที่ ที่จะต้องช่วยกันปกป้องรักษาไว้ด้วยชีวิต 3 สถาบันคือชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์"^{๕๒} คำกล่าวนี้ แม้จะปรากฏภายหลังเหตุการณ์มากแล้วก็ตาม แต่สะท้อนให้เห็นถึงความจงรักภักดีต่อสถาบัน พระมหากษัตริย์และความเป็นอนุรักษนิยมภายในกองทัพบกที่ถูกปลุกขึ้นมาได้อย่างดี และอาจกล่าวได้ว่า ประเด็นเหล่านี้เป็นความรู้สึกร่วมภายในคณะรัฐประหาร 2490 ในขณะนั้นด้วย เห็นได้จากวัตถุประสงค์จำนวน 6 ข้อ ของคณะรัฐประหารนั้น 2 ใน 6 ข้อนี้คือ "การกระทำรัฐประหาร เพื่อจัดการสืบหาตัวผู้ร้ายลอบปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์ และจัดการฟ้องร้องลงโทษตามกฎหมาย" และ "การกระทำรัฐประหาร เพื่อกำจัดสิทธิคอมมิวนิสต์ให้สูญสิ้นไปจากแผ่นดิน เชิดชูพระบรมศาสนาให้ สดุดิตถาวรสืบไป"^{๕๓}

ด้วยเหตุนี้ ภายหลังกการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงหันมา เชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ เพื่อสร้างความชอบธรรมในสายตาของประชาชน และทำให้อำนาจ ทางการเมืองของตนมั่นคง เช่น การอัญเชิญพระบรมอัฐิของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กลับสู่ประเทศไทย^{๕๔} และได้ดำเนินการถวายพระเกียรติยศพระบรมอัฐิเสมอด้วยพระบรมอัฐิ

^{๕๒} สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, "ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายใน ประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2481 - 2492", หน้า 265.

^{๕๓} วิชัย ประสงค์, "ปฏิวัติรัฐประหารและกบฏกลางคืนในสมัยประชาธิปไตย แห่งประเทศไทย" (พระนคร : รัชภัคดี, 2492), หน้า 170.

^{๕๔} กองจดหมายแห่งชาติ, เอกสาร (3) สร 0201.8.1/33 ปีที่ 1 เรื่อง เชิดชูพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาประดิษฐานในพระบรมมหาราชวังและ เชิดชูเสด็จสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ที่ ร.2681/2491 เรื่องจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ขอบพระทานกราบทูลประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ลงวันที่ 27 เมษายน 2491.

สมเด็จพระบูรพมหากษัตริราชในพระบรมราชจักรีวงศ์⁶⁵ นอกจากนี้ยังกราบบังคมทูลเชิญพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 7 เสด็จกลับเข้ามาประทับในประเทศไทย พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 7 เสด็จกลับเข้ามาประทับในประเทศไทย โดยรัฐบาลจัดวังที่ท่าช้างถวายเป็นที่ประทับ⁶⁶ และได้มีการถวายพระเกียรติยศตามพระราชประเพณีเช่นกัน⁶⁷ ภายหลังจากจอมพล ป. พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้เพียงสองปีเศษ รัฐบาลก็ได้จัดถวายพระเพลิงพระบรมศพของรัชกาลที่ 8 ในวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2493 พระราชพิธีนั้นนับว่าสำคัญมากเพราะเกี่ยวข้องกับพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์โดยตรง และการที่รัฐบาลพลเรือนก่อนการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ไม่สามารถจะจัดการถวายพระเพลิงพระบรมศพได้⁶⁸ แต่รัฐบาลของจอมพล ป. ได้จัดให้มีขึ้นได้ จึงนับว่ารัฐบาลสามารถสร้างภาพพจน์ที่ดีของรัฐบาลเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งส่งผลให้ประชาชนเกิดความนิยมรัฐบาลได้

ในปลายสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม พรรคสหภูมิซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านได้เปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล ด้วยเหตุที่รัฐบาลไม่สามารถปกป้องพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ เนื่องจากปล่อยให้มีการละเมิดพระบรมเดชานุภาพหลายครั้งในหนังสือพิมพ์ไทเสรีในลักษณะใช้คำพูดไม่สุภาพ

⁶⁵ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร (3) สร 0201.8.1/33 ปีที่ 1 เรื่องเชิญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาประดิษฐานในพระบรมมหาราชวังและเชิญเสด็จสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ที่ ร.2681/2491 เรื่องจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เรียนประธานสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ลงวันที่ 27 พฤษภาคม 2491.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, เรื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ขอประธานกราบทูลประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ลงวันที่ 27 เมษายน 2491.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, เรื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เรียนประธานสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ลงวันที่ 27 พฤษภาคม 2491

⁶⁸ ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลได้กำหนดไว้แล้วว่า จะถวายพระเพลิงในวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2490. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร มท.0201.2.1.30/2 เรื่องแถลงการณ์พระเมรุถวายพระเพลิงพระบรมศพ สำนักนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 12 ธันวาคม

และการไฮด์ปาร์คของนักพุดที่ท้องสนามหลวงบางคนซึ่งทำให้รัฐบาลจอมพล ป. เสื่อมความนิยมลงเป็นอย่างมาก⁶⁹

ในทางตรงกันข้ามกับจอมพล ป. จอมพลสฤษดิ์ได้แสดงออกซึ่งความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์อย่างเปิดเผย อาทิเช่น การประกาศท่ามกลางทหารทั้ง 3 กองทัพในเดือนกุมภาพันธ์ 2500 ว่า ชาวไทยทุกคนมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข⁷⁰ หรือแม้แต่พรรคสหภูมิซึ่งเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าจอมพลสฤษดิ์ให้การสนับสนุนได้ตั้งประเด็นขับพ้อรัฐบาลใน เรื่องที่ปล่อยย้ําให้การหมั้นพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ ซึ่งย่อมแสดงถึงท่าทีของจอมพลสฤษดิ์ที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ได้

แม้ว่ารัฐบาลในสมัยรัฐธรรมนูญจะจำกัดฐานะและบทบาทพระมหากษัตริย์ในทางการเมือง แต่สถาบันกษัตริย์ก็ยังเป็นที่ศรัทธาของประชาชนโดยทั่วไป ดังจะเห็นจากคราวที่รัชกาลที่ 9 เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมภาคอีสานในพ.ศ. 2498 หนังสือพิมพ์ได้ลงบทความตอนหนึ่งว่า

"คำว่าบารมี ถ้าพูดเฉย ๆ แล้วก็ไม่รู้ถึงอิทธิพลหรือความขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าได้ไปเห็นราชอาณาจักรอีสานมาเฝ้าเสด็จแล้ว นั้นแหละจึงจะรู้ว่าบารมีนั้นเป็นสิ่งที่มีความสูงล้ำ เป็นของมีจริง และเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แท้จริงจะมีใครบังคับก็หาไม่..."⁷¹

จอมพลสฤษดิ์เข้าใจสถานการณ์เป็นอย่างดี ทันทีภายหลังที่ทำการรัฐประหารแล้ว จอมพลสฤษดิ์ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อกราบบังคมทูลการกระทำครั้งนี้ของตนและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้มีพระบรมราชโองการฯ แต่งตั้งให้จอมพลสฤษดิ์เป็นผู้รักษาพระนคร ตามการให้

⁶⁹ มนูญ มาคะสิระ, "การรักษาอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ. 2491 - 2500," หน้า 158 - 159.

⁷⁰ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารเหตุการณ์ปัจจุบัน, ก/ป7/2500/กท.7 เรื่อง ผู้บัญชาการทหารบก สยามรัฐ ฉบับวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2500.

⁷¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารเหตุการณ์ปัจจุบัน, ก/ป7/2498/ทก1.6 เรื่อง การวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการเมือง, ประชาธิปไตย ฉบับวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2499.

สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2500 ว่า "ข้าพเจ้าเป็นผู้รักษาพระนครและมีอำนาจหน้าที่ในการออกคำสั่งได้ตามกฎหมายเพราะเป็นพระบรมราชโองการ"⁷² ทักษ์ เจลิมเตียร์น ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ในการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งจอมพลสฤษดิ์เป็นผู้รักษาพระนคร ถึงแม้พระองค์อาจทรงไม่มีโอกาสเลือก นอกจากทรงอนุโลมตามสะดวก แต่การแสดงความจริงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์นี้เองที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์มีสิทธิอันชอบธรรมในสายตาประชาชนได้ง่ายขึ้น⁷³

จะเห็นได้ว่า สถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศขณะนั้น ทำให้มีการเข้ามามีอำนาจทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ถูกต้องชอบธรรมในสายตาประชาชน หรือแม้แต่ทางต่างประเทศ โดยเฉพาะอเมริกาซึ่งเป็นประเทศที่สำคัญที่ให้การช่วยเหลือแก่ประเทศไทยตั้งแต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ก็แสดงความคิดเห็นในการทำรัฐประหารในครั้งนี้ว่าเป็น "การฟื้นฟูทางการเมืองภายในไทยโดยแท้"⁷⁴ ทั้งยังยืนยันว่าจะให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่ประเทศไทยต่อไป⁷⁵ จึงสรุปได้ว่าการรัฐประหารในปี 2500 นี้ดูเหมือนว่าจะเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปทั้งภายในและภายนอกประเทศ

ดังนั้น ปัจจัยทางด้านฐานอำนาจทางทหาร ฐานอำนาจทางด้านเศรษฐกิจ ความขัดแย้งระหว่างจอมพลสฤษดิ์ และ พล.ต.อ. เผ่า รวมทั้งสถานการณ์การเมืองในช่วง พ.ศ. 2500 ได้ผลักดันให้จอมพลสฤษดิ์ก้าวขึ้นสู่การเป็นผู้นำทางการเมืองในพ.ศ. 2500

⁷² สยามนิกร, ฉบับวันที่ 18 กันยายน 2500.

⁷³ ทักษ์ เจลิมเตียร์น, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 161 - 169.

⁷⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารเหตุการณ์ปัจจุบัน, ก/ป7/2500/บ.4.2 เรื่อง การกระทำปฏิวัติของทหาร พิมพ์ไทย ฉบับวันที่ 18 กันยายน 2500.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, สารเสรี ฉบับวันที่ 19 กันยายน 2500.